

ZAMONAVIY MOLIYA TIZIMI VA UNING O‘RGANILISHI

Ahmadjonova Donoxon Ikramovna
Toshkent iqtisodiyot va sanoat texnikumi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada moliya sohasi va moliya sektori tarkibi yoritilgan bo‘lib, uning ilmiy jihatdan qisqacha ta‘rifi berib o‘tilgan. Maqolada, shuningdek, moliya sektorining ahamiyati va jamiyatdagi o‘zaro manfaatli pul oqimlari jarayoni o‘z aksini topgan.*

Kalit so‘zlar: *moliya, moliya tizimi, pul, kapital oqimlari, moliya bozorlari, moliyaviy aktivlar, moliya institutlari, moliyaviy xizmatlar.*

Iqtisodiy jarayonlarning jadal sur‘atlarda rivojlanishi ko‘p jihatdan moliya sohasiga bog‘liqdir. Takror ishlab chiqarish jarayonlarining barcha bosqichlarida pul asosiy vosita sifatida qatnashadi. Moliya iqtisodiyotning asosiy ustunlaridan biri desak adashmaymiz, chunki uning vositasida muayyan maqsadga yo‘naltirilgan pul mablag‘lari fondlari vujudga keltiriladi va ular iqtisodiyotni rivojlantirish va jamiyat ehtiyojlarini qondirish maqsadida taqsimlanadi. Moliya tizimi jismoniy shaxslar (shaxsiy moliya), hukumatlar (davlat moliyasi) va korxonalar (korporativ moliya) o‘rtasida sodir bo‘ladigan kapital oqimlaridan iborat. Zamonaviy moliya tizimlarida pul, kredit va moliya ayirboshlash vositalari sifatida ishlatiladi.

Iqtisodiyot milliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish orqali mamlakatimizning faoliyat yurituvchi subyektlarining eksport salohiyatini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo‘nalishlaridan oshiradi. Milliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish muammolari Ilmiy yechimlarga qaratilgan tadqiqotlar o‘tkazish O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “2017-2021-yillarda respublikani yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son qarori qabul qilindi. O‘zbekiston Respublikasining “Asosiy” yo‘nalishidagi Harakatlar strategiyasida mahsulot turlari va texnologiyalarini yangicha o‘zlashtirish, shu asosda ichki va tashqi milliy tovarlarning bozorlarda raqobatbardoshligini ta‘minlash bo‘yicha vazifalar belgilab berilgani muhim ahamiyat kasb etadi. . Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun zamonaviy marketing konsepsiyalaridan samarali foydalanish davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashni yanada kuchaytirishni taqozo etadi va shuning uchun strategiyada bu borada yangi, zamonaviy va samarali mexanizmni yaratish chora-tadbirlari belgilandi. ustuvorliklar. Milliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish va bu borada marketing tadqiqotlarini o‘tkazish, tashqi bozorlarga chiqish va o‘z

navbatida O‘zbekiston bozoriga kirish uchun maxsus marketing bilimlari va uning asoslarini yaratish bilan bog‘liq asosiy vazifa hisoblanadi.

Mamlakatimizda milliy tovarlarning raqobatbardoshligini oshirish, tarmoq va tarmoqlarda zamonaviy marketing konsepsiyalaridan umumiy foydalanish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar, chuqur islohotlar olib borilmoqda. Shu jumladan, ichki bozorni himoya qilish va tashqi bozorlarga faol kirish uchun tizimli va samarali marketing tadqiqotlarini o‘tkazish, ichki va tashqi bozorda yo‘naltirilgan marketing strategiyalarini ishlab chiqish, raqobatbardoshlikni oshirishda mavjud muammolar, imkoniyatlar va resurslarni chuqur tahlil qilish asosida marketing tamoyillari va usullaridan foydalanmaslik; joriy etilmoqda.

Zamonaviy moliya tizimi banklar (davlat sektori yoki xususiy sektor), moliya bozorlari, moliyaviy vositalar va moliyaviy xizmatlarni o‘z ichiga olishi mumkin. Muntazam va oqilona kapital oqimlari iqtisodiyotni jadal rivojlantirish uchun judayam zarur bo‘lgan asosiy shartlardan biri hisoblanadi. Moliyaviy tizimning, asosan, to‘rtta komponenti mavjud: Moliyaviy bozorlar. Ular xaridorlar va sotuvchilarga qimmatli qog‘ozlar, aksiyalar va obligatsiyalar, turli xalqaro valyutalar va derivativlarni o‘z ichiga olgan moliyaviy vositalar bilan savdo qilish vositalarini taqdim etadigan har qanday joy yoki tizimni o‘z ichiga oladi. Moliyaviy aktivlar - moliyaviy bozorlarda sotiladigan mahsulotlar moliyaviy aktivlar deb ataladi. Naqd pul, aksiyalar, obligatsiyalar, investitsion fondlar va bank depozitlari moliyaviy aktivlarga misoldir. Yer, mulk, tovarlar yoki boshqa moddiy aktivlardan farqli o‘laroq, moliyaviy aktivlar o‘ziga xos jismoniy qiymatga yoki jismoniy shaklga ega bo‘lishi shart emas. Aksincha, ularning qiymati ular savdo qiladigan bozordagi talab va taklif omillari, shuningdek, ularning risklilik darajasi bilan o‘lchanadi. Moliya institutlari - moliya institutlari investorlar va qarz oluvchilar o‘rtasida vositachi vazifasini bajaradilar. Ular a'zolar va mijozlar uchun moliyaviy xizmatlar ko‘rsatadi. U moliyaviy vositachilar deb ham ataladi, chunki ular omonatchilar va qarz oluvchilar o‘rtasida vositachi vazifasini bajaradilar. Investorning jamg'armalari to‘g‘ridan-to‘g‘ri yoki bilvosita moliya bozorlari orqali safarbar qilinadi. Ular bozorlardan mablag‘ to‘plashni va moliyaviy aktivlarga (depozitlar, qimmatli qog‘ozlar, kreditlar va boshqalar)ga yo‘naltirishni xohlaydigan tashkilotlarga xizmatlarni taklif qiladilar. Moliyaviy xizmatlar - aktivlarni boshqarish va majburiyatlarni boshqarish kompaniyalari tomonidan ko‘rsatiladigan xizmatlar. Ular kerakli mablag'larni olishga yordam beradi, shuningdek, ular orqali iqtisodiy subyektlar samarali investitsiya qilinganligiga ishonch hosil qilishadi (masalan, bank xizmatlari, sug'urta xizmatlari va investitsiya xizmatlari). Moliya tizimi darajasiga qarab ko‘plab tarkibiy qismlardan iborat. Kompaniya nuqtai nazaridan olib

qaraydigan bo'lsak, moliya tizimi kompaniyaning moliyaviy faoliyatiga mos keladigan protseduralarni o'z ichiga oladi. Bularga misol qilib, moliya, buxgalteriya hisobi, daromadlar, xarajatlar, ish haqi va boshqalarni keltirishimiz mumkin. Mintaqaviy nuqtai nazardan, moliya tizimi qarz oluvchilar va qarz beruvchilar o'rtasida mablag'larning almashinuvini osonlashtiradi. Mintaqaviy darajadagi moliya tizimiga banklar va hisob-kitob markazlari va shunga o'xshash boshqa moliyaviy institutlar kiradi. Global miqyosda moliya tizimi moliya institutlari, investorlar, markaziy banklar, Davlat organlari, Jahon banki va boshqalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni o'z ichiga oladi. Moliyaviy tizimlar mablag'larni taqsimlash, investitsiya qilish yoki iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasida bir subyektdan boshqa subyektga o'tkazish imkonini beradi va ular jismoniy shaxslar va kompaniyalarga tegishli risklarni bo'lishish imkonini beradi. Moliya tizimining infratuzilmasi deganda moliyaviy bozor operatsiyalari aniq amalga oshiriladigan to'lov va hisob-kitob tizimlari tushuniladi. To'lov va hisob-kitob tizimlarining uzluksiz va ishonchli ishlashi iqtisodiyotda kapitalning samarali harakatiga yordam beradi va shu bilan moliyaviy barqarorlikni qo'llabquvvatlaydi. Mukammal ishlaydigan moliyaviy tizimlar moliyaviy inqirozlarga osonlikcha tushib qolmaydi va hatto qiyin moliyaviy sharoitlarda ham o'zlarining asosiy vazifalarini bajara oladi. Shunday qilib, "Moliya" jamg'armaga ega subyektlar va investorlardan pulni pulga muhtoj bo'lgan subyektlarga yo'naltirish jarayonini o'rganadi. Tejamkorlar va investorlar o'z pullaridan unumli foydalanish maqsadida foiz yoki dividend olishi mumkin bo'lgan joylarga yo'naltiradi. Jismoniy shaxslar, kompaniyalar va hukumatlar faoliyat yuritish uchun yetarli mablag'lari bo'lmaganda, kredit kabi tashqi manbalardan pul olishlari kerak. Ular o'rtasidagi munosabatlar esa judayam zarur va foydali bo'lib, ularning ikkisi ham birdek manfaat olib keladi. Umuman olganda, daromadi xarajatlaridan ortiq bo'lgan korxonalar ko'proq daromad olishni maqsad qilgan holda qarz berishi yoki ortiqcha qismini investitsiya qilishi mumkin. Shunga mos ravishda, daromadi xarajatlardan kam bo'lgan korxonalar kapitalni, odatda, ikki yo'ldan birida oshirishi mumkin: ssuda (jismoniy shaxslar) shaklida qarz olish yoki aksiyalar (turli shaklda bo'lishi mumkin: imtiyozli aksiyalar yoki oddiy aksiyalar) ni sotish yo'li bilan. Obligatsiyalar va aksiyalarning egalari institutsional investorlar - investitsiya banklari kabi moliyaviy institutlar yoki xususiy investorlar yoki chakana investorlar deb ataladigan xususiy shaxslar bo'lishi ham mumkin.

Kredit berish ko'pincha bilvosita, bank kabi moliyaviy vositachi orqali yoki obligatsiyalar bozorida notalar yoki obligatsiyalar (korporativ obligatsiyalar, davlat obligatsiyalari yoki o'zaro obligatsiyalar) sotib olish orqali amalga oshiriladi. Qarz beruvchi foiz oladi, qarz oluvchi foiz to'laydi va moliyaviy vositachi kreditni tashkil

qilish uchun farqni oladi. Bank ko‘plab qarz oluvchilar va kreditorlarning faoliyatini jamlaydi. Bank kreditorlardan depozitlarni qabul qiladi, ular bo‘yicha foizlar to‘laydi. Keyin bank bu depozitlarni qarz oluvchilarga beradi. Banklar turli o‘lchamdagi qarz oluvchilar va kreditorlarga o‘z faoliyatini muvofiqlashtirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vahobov A.V., Malikov T.S. “Moliya”. Darslik.”NOSHIR” nashriyoti,2012
2. Xodiyev B.Y., Shodmonov Sh.Sh. “Iqtisodiyot nazariyasi”. Darslik. Barkamol fayz media”,2017
3. Malikov T.S. “Moliya”. O‘quv qo‘llanma. “IQTISOD-MOLIYA”,2018
4. Thomas F.Cargill,”The financial system,financial regulation and central bank policy”,Cambridge university press,2017
5. Kenneth R.Szulczyk,”Money,banking,and international finance”,2010
6. Thomas D.Simpson, Financial markets,banking,and monetary policy,2014